

Barn som utmanar vuxna i förskolan

En kvalitativ studie om förskollärares uppfattning
om vilka lösningar som finns

(Children who challenge adults at preschool)

A qualitative study of preschool teachers views on suitable solutions)

Caroline Hegdal

Ann-Kristin Olsson

Uppsats 15 hp

Förberedande kurs i Specialpedagogik

Datum: 2011-03-29

Handledare: Kristian Lutz

Examinator: Haukur Viggosson

Abstract

Caroline Hegdal och Ann-Kristin Olsson
Malmö Högskola
Uppsats 15 hp
Förberedande kurs i
Specialpedagogik
Datum: 2011-03-29

Denna kvalitativa studie tar fram hur fyra förskollärare i förskolan resonerar runt hur man kan hitta lösningar i ett tidigt skede, för att kunna möta utmanande barn. Vi har undersökt hur förskollärare beskriver sin kunskap om och vilka verktyg som behövs för att möta dessa barn. Undersökningen belyser också hur pedagogerna upplever att deras bemötande påverkar arbetet med barn som utmanar. Vi ville ta reda på vilka faktorer som spelar in för att bättre kunna hantera de situationer som uppstår. Förskolan är en skola för alla och vi har valt ett systemteoretiskt perspektiv där man ser på arbetssätt och tankesätt och inte på att barn är på ett visst sätt.

Vi har valt semistrukturerade intervjuer där vi använde en intervjuguide som bestod av 4-5 frågeområden. Vi använde diktafon och antecknade under samtals gång. Respondenterna kunde fritt uttrycka sig och vi använde några preciserade frågor som stöd för att få fram det som vi ville undersöka. Vi använde oss av en fenomenografisk analys, där man först bekantar sig med data och etablerar ett helhetsintryck. Vi hittade olika områden som förskollärarna tyckte hade betydelse för ett bra arbete med utmanande barn.

I litteraturen har vi lyft fram faktorer som kan ha betydelse i arbetet med dessa barn och de återfinns på både organisationsnivå och grupp- och individnivå.

I resultatdelen har vi tagit fram olika områden som förskollärarna ansåg hade betydelse för att bäst kunna möta barnen. Det var tydligt att pedagogens bemötande var direkt avgörande. Utbildning och fortbildning inom det specialpedagogiska området ses som viktigt för att kunna möta situationer i dagens förskola. Ingen förespråkade exkludering utan nämnde arbetet i mindre grupper i stället som en lösning. Samarbetet med specialpedagog var i många fall nödvändigt för att kunna hitta lösningar. Att kunna ta stöd i arbetslaget var en faktor som också hade betydelse. Föräldrasamarbetet visade sig vara grunden till arbetet. I den avslutande analysen jämförde vi resultatet med vad vi funnit i litteraturen. Analysen avslutas med slutsatserna att pedagogens bemötande, specialpedagogens insatser samt fortbildning och utbildning är mest betydelsefulla i arbetet med utmanande barn.

Nyckelord: förskola, utmanande barn, pedagogiskt förhållningssätt, specialpedagogens roll

Förord

Vi är två förskollärare som har arbetat inom förskolan i många år. Vi arbetar i olika kommuner. Intresset väcktes under den första delen av kursen, där vi skulle kartlägga vår verksamhet, att undersöka vilken beredskap förskollärare har att möta utmanande barn i förskolan. Vi ville undersöka vilka faktorer som har betydelse för att arbeta med de utmanande barnen. Känner förskollärarna att de har kunskap att möta dessa barn och har det pedagogiska bemötandet betydelse? Vår uppfattning är att om man kan gå in i ett tidigt skede och hitta lösningar så förebygger man svårigheter längre fram i barnets skolgång.

Vi vill tacka våra respondenter för deras entusiasm och goda vilja att dela med sig av sina erfarenheter. Vi tackar även vår handledare Kristian Lutz som har gett oss det stöd och den konstruktiva kritik som vi har behövt under arbetets gång. Sist men inte minst vill vi tacka våra respektive familjer för allt stöd och tålamod som de visat.

INNEHÅLLSFÖRTECKNING

INLEDNING	7
PROBLEMFÖRMULERING	8
SYFTE	9
PRECISERADE FRÅGESTÄLLNINGAR	9
LITTERATURGENOMGÅNG	10
ORGANISATION	10
<i>Utformningen av den pedagogiska verksamheten och miljöns betydelse</i>	10
<i>Resurser i form av personal och utbildning</i>	12
<i>Lösningar i akut skede och långsiktiga lösningar</i>	13
<i>Uppföljning och utvärdering</i>	13
GRUPP- OCH INDIVIDNIVÅ	15
<i>Relationskompetens och pedagogiskt bemötande</i>	15
METODER SOM HEJLSKOV PRESENTERAR	17
METODER SOM GREENE PRESENTERAR	18
SPRÅKETS BETYDELSE FÖR SAMSPEL OCH KOMMUNIKATION	19
ARBETSLAGET	20
<i>Handledning och stöd från specialpedagog</i>	21
<i>Exkludering – inkludering</i>	21
<i>Föräldrasamarbete</i>	22
METOD	23
METODVAL	24

UNDERSÖKNINGSGRUPP	25
GENOMFÖRANDE	25
INTERVJUERNAS GENOMFÖRANDE.....	26
ANALYS/BEARBETNING	27
ETISKA AVVÄGNINGAR	27
RESULTAT	28
BARN SOM UTMANAR	28
HJÄLP I TIDIGT SKEDE.....	29
PEDAGOGENS BEMÖTANDE	29
HINDER OCH MÖJLIGHETER.....	33
ANALYS	38
SLUTSATSER	40
FRAMTIDA FORSKNING	41
AVSLUTANDE DISKUSSION	42
REFERENSLISTA	44
BILAGA 1	47
BILAGA 2	48

Inledning

Efter kartläggning av våra verksamheter valde vi ämnet ”Barn som utmanar vuxna i förskolan”. Vi har båda flera års erfarenhet av arbete i förskolan och vi har själva utmanats och sett andra kolleger utmanas av barn. Med barn som utmanar menar vi de barn som vi pedagoger ofta misslyckas med att fånga upp och intressera, barn som väcker negativ uppmärksamhet, som stör på olika sätt vid skilda aktiviteter under dagen på förskolan. Som pedagog kan det vara frustrerande att inte alltid ha pedagogiska verktyg att ta till. Vår erfarenhet är att besvärliga situationer oftast uppstår vid styrda aktiviteter. Stora barngrupper och låg personaltäthet är ofta verklighet och man ger sig inte tid att i ett tidigt skede reflektera och hitta lösningar för barnet och gruppen. Vi har valt att utgå ifrån ett systemteoretiskt perspektiv där man ser på arbetssätt och tänkesätt och inte på att barn är på ett visst sätt (Brodin, 2008). Motsvarande tankegångar finns hos Vernersson (2002) som talar om att se barn *i svårigheter* i en viss inlärningsituation och inte *barn med svårigheter*. Vårt arbete utgår från detta sätt att tänka, att förskolan är ”en skola för alla” och vi vill att begreppen demokrati, mångfald, samspel och delaktighet ska genomsyra arbetet. I förskolan utgår vi ofta från att vi gör rätt eftersom vi säger att vi följer läroplanen. Presenteras verksamheten från ett perspektiv som har förankring i verkligheten och inbegriper alla barns behov? Vi vill veta hur förskollärarna tänker kring detta och om det är miljö och förhållningssätt som är en del i skapandet av ”utmanande barn”. Vår förhoppning är att vi ska kunna identifiera eventuella svårigheter och hinder, och få förslag på lösningar, så att man i ett tidigare skede kan hjälpa barn som vuxna reagerar negativt på.

I Läroplan för förskolan 1998 tar man upp personalens kompetens och föräldrasamarbetet som viktiga förutsättningar i arbetet med barn i svårigheter. Anmärkningsvärt är att man använder benämningen ”barn med svårigheter”.

Den pedagogiska verksamheten skall anpassas till alla barn i förskolan. Barn som tillfälligt eller varaktigt behöver mer stöd än andra skall få detta stöd utformat med hänsyn till egna behov och förutsättningar. Personalens förmåga att förstå och samspela med barnet och få föräldrarnas förtroende är viktig, så att vistelsen i förskolan blir ett positivt stöd för barn med svårigheter. Alla barn skall få erfara den

tillfredsställelse det ger att göra framsteg, övervinna svårigheter och få uppleva sig vara en tillgång i gruppen (Skolverket 1998 s.5).

Skolverket (2005) tar upp att begreppen barn med särskilt stöd eller särskilda behov kom i samband med Barnstugeutredningen 1968. De barn som avsågs tillhöra dessa grupper hade olika fysiska funktionshinder, psykiska, emotionella eller språkliga svårigheter. De tar fram att det var i samband med Socialstyrelsens 1991:1, Allmänna Råd, som man införde begreppet ”barn i behov av särskilt stöd” istället för ”barn med behov av särskilt stöd” vilket innebar att det inte var egenskaper hos barnet som orsakade problem utan i miljön kring barnet och dess relationer.

Problemformulering

Problemformuleringen tydliggör studiens syfte vilket är att ta reda på om förskollärare i förskolan har beredskap att möta barn som utmanar. Vi ville undersöka om förskollärarna tycker att de har den kunskap som de behöver i form av utbildning och fortbildning. Det som skapar maktlöshet hos vuxna i det utmanande barnets omgivning är att de vanliga pedagogiska metoderna inte fungerar. Hejlskov (2009) tar upp att som pedagog har man inte fått kunskap med sig från sin utbildning hur man ska hantera problemen. När det gäller att hitta lösningar ”måste man göra upp med föreställningar som stammar från vanlig uppfostran” (Hejlskov s. 36). Vi vill också ta reda på hur pedagogerna ser på betydelsen av det pedagogiska bemötandet. Normell (2004) tar upp i sin bok om pedagogens emotionella kompetens, att många vuxna som arbetar i förskolan och skolan inte har de verktyg som behövs för ett professionellt och mindre betungande arbete. Vår undersökning går också ut på att ta reda på vilka faktorer som spelar in för att kunna möta barn som utmanar i förskolan. I SOU 2004/05:11 *Kvalitet i förskola*, kan man läsa om resursernas betydelse för kvalitet:

Den kanske allra viktigaste förutsättningen för förskolans kvalitet är att det finns kompetent personal i tillräcklig omfattning, så att barngrupperna inte blir för stora och personaltätheten blir tillräckligt hög. Speciellt för de yngsta barnen och för barn i behov av särskilt stöd är detta avgörande. Även det pedagogiska ledarskapet är av stor betydelse för en väl fungerande förskola. En av de viktigaste satsningarna på förskolans kvalitet är därför det riktade statliga bidraget till

kommunerna för att anställa 6 000 nya förskollärare, barnskötare och annan personal från och med 2005 (SOU 2004/05:11 s.10).

Skolverket (2005) tar upp att begreppen barn med särskilt stöd eller särskilda behov kom i samband med Barnstugeutredningen 1968. De barn som avsågs tillhöra dessa grupper hade olika fysiska funktionshinder, psykiska, emotionella eller språkliga svårigheter. De tar fram att det var i samband med Socialstyrelsens 1991:1, Allmänna Råd, som man införde begreppet ”barn i behov av särskilt stöd” istället för ”barn med behov av särskilt stöd” vilket innebar att det inte var egenskaper hos barnet som orsakade problem utan i miljön kring barnet och dess relationer.

Syfte

Syftet med vår undersökning är att få en bild av förskollärares uppfattning om ”Barn som utmanar”. Vilka tankar finns kring detta? Vilken beredskap finns bland pedagogerna? I vår studie ingår förskollärare med olika lång erfarenhet från förskolor med olika inriktning.

Preciserade frågeställningar

Efter genomgång av litteraturen har vi kommit fram till dessa preciserade frågeställningar:

- Hur upplever pedagogerna att deras bemötande påverkar arbetet med barn som utmanar?
- Hur beskriver förskollärare, sin kunskap om och verktyg för att möta dessa barn?
- Vilka faktorer spelar in för att kunna möta barn som utmanar i förskolan?

Litteraturgenomgång

Vi har i våra litteraturstudier funnit faktorer som kan ha betydelse i arbetet med barn som utmanar. På organisationsnivå kan det gälla ramar, resurser, tid, kompetens, fortbildning, samverkan. På grupp- och individnivå finner vi att pedagogiskt bemötande, förhållningssätt, pedagogiska verktyg och exkludering respektive inkludering påverkar. I Skolverkets rapport (2008) kan man ta del av en enkätundersökning där ledningsansvariga i Sveriges kommuner fick göra en bedömning av förutsättningar som har betydelse för hög kvalitet i förskolan. De bedömde att personalens engagemang, utbildning, kompetensutveckling och erfarenhet är viktigast, men även rektorernas pedagogiska ledarskap. Uppföljning och utvärdering har också stor betydelse. Enkäten visar att förskolans lokaler och modeller för resursfördelning anses ha minst betydelse för förskolans kvalitet.

Organisation

Utformningen av den pedagogiska verksamheten och miljöns betydelse

För att tillgodose de utmanande barnens behov behöver man som pedagog se över hur dagen ser ut och försöka identifiera situationer som inte gagnar dessa barn. En dag i förskolans värld kan vara alltför styrd runt rutinsituationerna och traditionen får bestämma på bekostnad av barnens frihet. Att ha struktur kan innebära trygghet och kan vara en förutsättning för att kunna gå utanför ramarna. För att bättre kunna hjälpa barn i svårigheter förespråkar Drugli (2003), Folkman (1998), Hejlskov (2009), Asmervik, Ogden och Rygvold (2001) en vardag som är förutsägbar och har tydlig struktur. Hejlskov (2009) påpekar att struktur är till för brukaren inte för att bekräfta personalens auktoritet. Han menar att olika personer behöver olika slags struktur. Den ska bygga på förutsägbarhet och vara tydlig.

Nordin-Hultman (2005) vill med sin bok visa på den pedagogiska miljöns betydelse för att barns olikheter ska få rymmas i förskolan. Nordin-Hultman (2005) diskuterar om det kan vara så att pedagogrollen övergår i psykologrollen där man analyserar och försöker hitta orsaker hos barn och föräldrar i stället för att diskutera den pedagogiska utformningen. Även Kennedy (1999) talar om detta psykologiserande perspektiv som har präglat den svenska förskolan. Linder och Breinhild Mortensen (2008) för också fram liknande synsätt. De menar

att i pedagogiska och psykologiska kretsar har man lagt vikten på att identifiera och beskriva problem. Markström (2005) tar upp i sin studie att barnen på förskolan är hela tiden kontrollerade av vuxna och andra barn och har inte alltid möjlighet att skapa sin tid och sitt rum. Hon menar att förskolans rutiner begränsar och det skapas föreställningar och normaliteter om barn och föräldrar i förhållande till institutionen. Lutz (2009) undersökning visar också på detta normalitetstänkande i förskolan. Personalen anser att en faktor som bör vara med i ansökan av resurs är om barnet inte klarar förskolans dagsprogram:

Barnets problem i relation till verksamheten (verksamhetsrelaterade aspekter)

I princip alla problem som beskrivs i ansökningarna är naturligtvis problem i förhållande till den befintliga verksamheten. I vissa fall gör dock pedagogerna direkta kopplingar till moment av dagsprogrammet på förskolan och då faller dessa under denna kategori (Lutz 2009, s. 119-120)

Samlingen är ett moment som har en lång tradition i förskolan. Rubinstein Reich (1996) uppmärksammar oss på att reflektera över samlingens tvingande och disciplinerande drag. Hon får oss att tänka efter om deltagandet är en tillgång och för vilka barn kollektivet bara är en begränsning. Motsvarande tankegångar finns hos Asplund och Pramling (2003) som tar fram konkreta exempel på hur pedagoger bedömer vad som karaktäriserar en bra samling. De nämner att en samling ska vara kort och problemorienterad och man ska ha respekt för det enskilda barnet och för gruppen som helhet. Barn ska inte sitta passiva och vänta, anser de. Även Nordin-Hultman (2005) diskuterar samlingen. Barn i förskolan menar hon har begränsade möjligheter, under vissa aktiviteter och hon tar upp samlingen och utevistelsen som exempel. Man förutsätter att dessa moment ”är givande och nyttiga” som hon uttrycker det.

Det kan vara tryggt att ha fasta ramar och struktur men det kan bli för snävt så att ingen tid ges till lek och spontanitet. Evenshaug och Hallen (2001) tar upp lekens betydelse som problemlösare där barnet utforskar omgivningen och sig själv och sina behov. Barnet behöver få lära känna sig själv och stimuleras då i hela sin utveckling. Även Asplund och Pramling (2003) lyfter fram lekens betydelse och de menar att pedagogens kompetens är viktig för att skapa förutsättningar för lek.

Resurser i form av personal och utbildning

Stora barngrupper och liten personaltäthet gör att barn som är i behov av särskilt stöd inte får sina behov tillgodosedda. Inåtvända barn och de så kallade gråzonsbarnen löper risk att inte bli sedda.

Skolverket (2004) skriver om gruppstorlek och personaltäthet:

I de senaste årens forskning och utvärdering om förskolan är de försämrade villkoren ett tema som ofta uppmärksammas. De faktorer som främst belysts är barngruppernas storlek och personaltätheten. Sammantaget pekar forskningen på att ur kvalitetssynpunkt har barngruppernas storlek i regel större betydelse än personaltätheten. Grupper med få barn och få vuxna är alltså att föredra framför stora grupper med fler personal. Små barngrupper är extra viktigt för yngre barn och barn i behov av särskilt stöd. Forskning visar också att en rad olika faktorer påverkar kvaliteten i förskolan och att det inte går att isolera gruppstorlekens betydelse, utan denna måste sättas i relation till andra villkor för arbetet (Skolverket 2004, s.62).

I Socialstyrelsens (2010) skrift *Barn som utmanar* tar man upp att det behövs kunskap för att kunna förebygga att svåra situationer uppstår. De tar även fram vikten av att det finns tillräckligt med personal för att kunna möta barnen på ett tillfredsställande sätt.

Pedagoger måste ha möjlighet att agera innan en situation har gått över styr. Men för att klara det behöver de känna till de enskilda barnen och deras sätt att fungera, för att förstå vad som är på gång och framför allt ha redskap för att ingripa. En förutsättning är naturligtvis att resurserna tillåter detta, så att det t.ex. finns personal ute bland barnen på rasterna eller i den fria leken. Förskollärare och lärare behöver dock också utbildning för att kunna utveckla sitt förhållningssätt till barnen i sin grupp och för att klara det ledarskap som yrket kräver (Socialstyrelsen, 2010 s.45).

”Vilket stöd och vilka resurser som tillförs gruppen – inte bara individen – kan vara avgörande för hur t.ex. förskolegruppen eller skolklassen kan vara en konstruktiv kraft eller skyddsfaktor för ett barn med psykisk ohälsa” (Socialstyrelsen, 2010 s. 4).

Att personalen har utbildning kan vara direkt avgörande för hur man hanterar situationer som uppstår. Det kan variera från förskola till förskola om personalen har tillräcklig kunskap.

Tillgången på utbildad personal är en viktig kvalitetsfaktor även om begreppet kompetens innefattar fler aspekter än utbildning. Förskolornas möjligheter att rekrytera utbildad personal varierar kraftigt. Svårast är situationen i glesbygdskommuner och lågresursområden i storstäder.

Förskolor som arbetar under sämre villkor även i andra avseenden har således större svårigheter att rekrytera personal. Detta kan bidra till att öka klyftorna mellan olika förskolor vad gäller förutsättningarna att leva upp till läroplanens krav (Skolverket 2004 s. 71).

Lösningar i akut skede och långsiktiga lösningar

I arbete med barn som utmanar behöver man ha direkt handlingsberedskap, men det krävs också långsiktiga lösningar som inbegriper hela barnets miljö.

Persson (2001) tar upp att specialpedagogisk verksamhet svarar i stor utsträckning mot akuta problem i skolan. Han pekar på att socioemotionella störningar anses som ett växande problem och därför får förtur. Ser man på det ur det kategoriska perspektivet så gör man det utan att försöka lösa problemen på längre sikt. Om man däremot ser på det ur ett relationellt perspektiv så handlar det om en mer långsiktig lösning där man involverar alla lärare och tittar på den enskilda skolans system. Han menar att man bör tillåta att de båda perspektiven får verka parallellt för att de motsatta sätten kan ge bra dialoger för utveckling. Han anser det är väsentligt att knyta den specialpedagogiska verksamheten närmare den vanliga undervisningen. Emanuelsson, Persson, Rosenqvist (2001) har gjort en kunskapsöversikt över forskning inom specialpedagogiken och de har funnit att det är det kategoriska perspektivet, där man ser på barn *med* svårigheter, som är det som dominerar forskningen både i Sverige och i de flesta andra länder. De efterlyser en dialog över perspektivgränserna och att man ska rikta blicken på hur problem uppstår i pedagogiska situationer i stället för att se på enskilda barn med funktionshinder.

Uppföljning och utvärdering

För att man ska kunna identifiera vad i verksamheten som behöver ändras och utvecklas behöver man ha verktyg för kontinuerlig uppföljning och utvärdering. Många förskolor använder sig av Skolverkets självskattningssystem BRUK (www.skolverket.se/BRUK) som är framtaget ur nationella styrdokument. BRUK står för Bedömning, Reflektion, Utveckling och Kvalitet. Resultatet kan användas i systematiskt kvalitetsarbete och till att starta utvecklingsprocesser. Varje indikatorområde har delområde. Indikatorområdet ”Pedagogisk verksamhet” har dessa delområden:

- elevens ansvar och inflytande
- normer och värden
- det pedagogiska arbetet
- särskilda stödinsatser
- samverkan mellan skola och hem
- personalsamverkan
- samverkan med skolor, fritidshem och närsamhälle
- vägledningsprocess.

Arbetslaget kan kontinuerligt använda sig av detta verktyg för utvärdering och reflektion runt verksamheten.

När det gäller särskilda stödinsatser finns det formulär för utvärdering av:

- Rutiner och insatser

Här kan man reflektera över sin egen medvetenhet om att behovet av stöd kan relateras till omgivningen. Har man välutvecklade rutiner? Är rutinerna nedskrivna, diskuterade och förankrade hos berörda? Finns det tillräckliga resurser? Strävar man alltid efter att ge barnen det särskilda stöd deras behov kräver? Uppmärksammar man barns olika behov av särskilt stöd så att inte endast de behov som är mest uppenbara blir tillgodosedda? Fungerar samarbetet mellan personalen och eventuell resurspersonal? Finns det en tydlig ansvarsfördelning mellan personalen och eventuell resurspersonal utan revirtänkande? Samarbetar personalen och eventuell resurspersonal med skolans personal för att skapa bästa förutsättningar för övergången mellan förskola och förskoleklass/skola? Genomför man tillsammans med föräldrarna regelbunden uppföljning och utvärdering av insatserna för barn i behov av särskilt stöd?

- Handledning och konsultation

Här kan man utvärdera och reflektera över om man har möjlighet att diskutera och reflektera med arbetslag, resurspersonal och arbetsledare. Man utvärderar även om man får den kompetensutveckling som man behöver, och om det finns tillgång till stöd och handledning. Får man det professionella stödet av personer med medicinsk, psykologisk eller specialpedagogisk kompetens?

- Föräldrasamverkan

Här utvärderar man om man tar tillvara föräldrars kunskap om sitt barn. Är man medveten om samverkans betydelse och strävar man efter att utveckla samverkan med föräldrar? Är man medvetna om att särskilda stödinsatser kräver föräldrars medgivande och involverar man alltid föräldrarna i det som rör deras barn? Är man medveten om att om handlingsplan utförs så ska den ske i samråd med föräldrar och de ska vara med i uppföljning och utvärdering av denna? Får föräldrar vid behov hjälp att ta kontakt med externa resurser?

- Individuella utvecklingsplaner

Här utvärderar och reflekterar man över handlingsplaners utformande, och att föräldrar och berörda parter får den information som behövs, och att de får delta i uppföljning och utvärderingar. Utgår handlingsplanen från barnets starka sidor och möjligheter till utveckling? (www.skolverket.se/BRUK).

Persson (2001) lyfter fram att det är nödvändigt med uppföljning och utvärderande analys av de specialpedagogiska insatserna. Han anser att de bör vara naturliga inslag i skolans ordinarie verksamhet.

Grupp- och individnivå

Relationskompetens och pedagogiskt bemötande

I litteraturen har vi hittat både hur man allmänt förhåller sig som pedagog och konkreta metoder som kan användas i direkta situationer. Hur man blir bemött kan vara avgörande för hur den fortsatta relationen gestaltas. I samspelet med barn som utmanar är det pedagogiska bemötandet ett verktyg som har stor betydelse.

Juul och Jensen (2003) talar om vikten av vuxnas respekt för barns egna sätt att avgränsa och definiera sig. Detta gör att barnet lättare kan utveckla en sund självkänsla och där har även förståelsen för barnets integritet betydelse. De tar upp att olydnaden är barnets första steg mot integritet/ inre ansvarstagande. De tar också upp betydelsen av vuxnas beredskap att reflektera över situationer som uppstår. De nämner att när vuxna blir ”irriterade” på barn så är det för att beteendet provocerar obearbetat material i de vuxnas eget liv. Fischbein och Österberg (2003) talar om att inte bara tillämpa kvantitativ individualisering där man ger några barn mer av samma sak utan ge kvalitativ personalisering när man frågar sig vad ett barn behöver i situationen där det befinner sig.

Linder och Breinhild Mortensen (2008) pekar på att inom pedagogiska och psykologiska kretsar har man lagt vikten på att identifiera och beskriva problem. De framhåller ”glädjens pedagogik” där optimismen dominerar i mötet mellan pedagoger, barn och föräldrar. Författarna tycker att det är viktigt att vuxna har förmåga att skapa relationer och positivt samspel med barnen. Lutz (2009) för också fram vikten av att skapa en positiv miljö. Pedagogerna i hans avhandling skapar positiv miljö genom att vara nära barnen i behov av särskilt stöd:

Dessa barn beskrivs ofta som ett problem för verksamheten på förskolan, vilket också märks i beskrivningarna då pedagogerna ofta ger uttryck för en känsla av otillräcklighet. Att arbeta väldigt nära dessa barn anses vara av stor vikt för att skapa ett gott klimat och en positiv miljö för alla barn på avdelningarna (Lutz 2009, s. 130).

Hejlskov (2009) tar också fram optimismen som en faktor som skyddar mot stress och belastning. Drugli (2003) tar också fram detta som betydelsefullt, och lyfter fram betydelsen av att få ingå i positiva relationer med andra vuxna än föräldrarna. Det gäller särskilt de barn som kommer till förskolan med negativa samspelsfarenheter och har ett dåligt anknytningsförhållande till föräldrarna. Hon menar att den bild man har av vart och ett av barnen på avdelningen påverkar samspelet och kommunikationen. Hon pekar på att om man har negativa förväntningar på ett barn så kan det utlösa just det negativa beteendet. Hon nämner att det är viktigt att öka sin medvetenhet över förhållningssätt, förväntningar och beteende. Att se på barnets utvecklingsmöjligheter istället för att stoppa in det i fack ger en bättre utgångspunkt. Det är viktigt att pedagogen har en emotionell kompetens där det handlar om att kunna trösta på ett engagerat och insiktsfullt sätt. Gustafsson (2009) talar om begreppet

”parenting”. Det betyder inte att vara förälder men att kunna visa omsorg. Normell (2004) betonar också vikten av pedagogens känslomässiga mognad. Folkman (1998) fann i sitt projekt att i förskolepersonalens bemötande av både utagerande och inåtvända barn är det viktigt att öka tilliten och att stärka barnets självkänsla. För att öka de inåtvända barnens tillit behövs utrymme för omsorger, en vardag som har tydlig struktur och rytm och att ha långvariga relationer. När det gäller att öka tilliten hos de utagerande barnen behövs det vuxna som barnet kan knyta an till och som orkar med testande och aggressivitet, vuxna som ger barnet skydd och omsorg, en vardag som är förutsägbar och har tydlig struktur och rytm, ramar som visar vad som gäller. Enligt Hejlskov (2009) är tilliten också en skyddande faktor och han betonar att strukturen ska vara till för brukaren och inte för personalen. Han menar att när strukturen är bra så har den tydlighet och förutsägbarhet som gör att brukaren kan slappna av och vara trygg. Författaren talar också om att det är viktigt att kunna möta människor i affekt på ett bra sätt.

Metoder som Hejlskov presenterar

Hejlskov (2009) menar att vi inte ska vinna konfrontationer utan skapa bra interventioner. Han talar om att skapa självkontroll i stället för att kontrollera. Författaren beskriver metoder som kan användas i mötet med främst människor i affekt.

Låg-affektivt bemötande

Man kan möta barn i affekt på olika sätt och Hejlskov (2009) beskriver hur man kan gå till väga i olika situationer för att barnet ska få behålla självkontrollen. Det handlar om hur man möter aggressivitet och andra starka känslor utan att dras in i en affektökning. Han talar om låg-affektivt bemötande:

- där man som pedagog reagerar behärskat
- att man undviker ögonkontakt
- när man har behov av att gå framåt, ska man gå två steg bakåt för då skapar man möjlighet för brukaren att behålla självkontrollen
- att man inte ställer sig mitt emot brukaren för det kan upplevas som att man försöker dominera
- att man undviker beröring

- att man respekterar det personliga utrymmet
- att man inte använder ett dominerande kroppsspråk som att spänna muskler och bredda axlar
- att man sätter sig ner, för då tar man mindre plats i barnets medvetande
- att man pratar lugnt i början av förloppet. Man kan undertexta genom att beskriva vad som händer och bekräfta känslorna
- att man ger sig
- att man byter personal
- att man lämnar barnet ifred när det upplever kaos
- att kunna vänta utan att reagera

Avledning

Hejlskov (2009) beskriver olika sätt att avleda. Han tar upp att det är viktigt att man avleder innan brukaren förlorat kontrollen. Man kan använda affektiv avledning som humor och affektbefrielse. Han beskriver också konkret avledning som har avsikten att få barnet att tänka på något annat. Ett exempel är när barnet inte kan sluta slåss att man erbjuder varm choklad i stället. Det finns många enkla avledningssätt som att peka på något eller erbjuda en aktivitet.

Metoder som Greene presenterar

Greene (2003) kallar sitt arbetssätt för ”en användarvänligare miljö” där man kan eliminera oviktiga och onödiga frustrationer. När barn befinner sig i ”låsfasen” gäller det att tänka klart och förstå att det är man själv som vuxen som påverkar hur det ska gå. Man kan bli mer uppmärksam på situationer som sker regelmässigt. Det är viktigt att inte ta det personligt och att försöka komma ur negativa relationsmönster. Här är samarbetet mellan vuxna i barns närhet viktigt så att man har samma kunskap och förhållningssätt. Han framhåller medkänsla och humor. Precis som hos Hejlskov (2009) är avledning en strategi i detta arbetssätt. Att

hjälpa barnet att växla ner är också en del i arbetssättet. I ett steg vidare talar han om ett korgsystem med tre korgar för tre mål som är avgörande för barnets bästa.

De tre målen är:

- A. Bibehålla vuxna som auktoritetsfigurer
- B. Lära ditt barn färdigheterna flexibilitet och frustrationstolerans Ha kännedom om ditt barns begränsningar

Korg A: här ligger alltid säkerhetsfrågor som inte är förhandlingsbara. Den hjälper till att bibehålla vuxnas auktoritet.

- C. Korg B: innehåller sådana beteenden som man bestämt är viktiga men som man inte är beredd att sätta igång ett utbrott för. Man ska hjälpa barnet att tänka och lära sig att hålla sig lugn. Det blir ett givande och tagande. Man kompromissar. Detta är enligt Greene det viktigaste målet

Korg C: här ligger beteenden och mål som man kan strunta i så länge. Här visar barn sina begränsningar. Det är inte så viktigt om Stina har vantarna på och Olle kanske inte ska följa med till affären utan det är bättre att åka själv. Denna korg hjälper barnet att ta bort onödiga frustrationer.

Språkets betydelse för samspel och kommunikation

Bjar och Liberg (2010) tar upp hur viktig kommunikationen med andra, och frustration över att inte kunna göra sig förstådd, kan vara olika från individ till individ. Vissa reagerar med inåtvändhet och andra med utagerande beteende. De talar om att vi ingår i olika meningsskapande sammanhang, där man använder både verbala och icke-verbala uttrycksformer. Vikten av att få uttrycka sig på andra sätt än det talade tar också Läroplan för förskolan 1998 (Skolverket 1998) upp, att förskolan ska sträva efter att varje barn ska få utveckla sin förmåga att förmedla upplevelser, tankar och erfarenheter i många uttrycksformer. Även Lenz Taguchi och Åberg (2005), Jonstoj och Tolgraven (2001), Kennedy (1999) och Wallin (2003) tar fram betydelsen av fler uttrycksformer än det verbala.

Lutz (2009) visar hur pedagoger tycker att man ska ge språkligt stöd. När man ansöker om personalresurs är det något som man lyfter fram:

Pedagogerna förväntas att arbeta nära barnet bl.a. för att fungera som en språklig resurs och ”klä med ord” det som barnet upplever. Då många ansökningar avser barn som bedöms ha brister i fråga om språk och kommunikation lyfts detta upp i många ansökningar (Lutz 2009, s.131).

Arbetslaget

I förskolan är det en fördel att vara flera pedagoger där man kan få stöd av varandra. Ett öppet arbetsklimat gör att man vågar ta upp saker som är känsliga och det är lätt att be om hjälp om man hamnat i en låst position med ett barn.

Linder och Breinhild Mortensen (2006) tar upp några komponenter som inverkar positivt på stämningen i ett arbetslag. Den goda kollegan är bra på att sköta relationer, ger pålitlig feedback, intervenerar på ett modigt sätt, är nogga med att delegera, är motståndskraftig mot press, ser mångfald och olikheter som tillgångar och ser lagsamarbete som en möjlighet, inte ett hot. Drugli (2003) lyfter också fram liknande tankegångar. Hon föreslår också att pedagoger kan observera varandra och sedan ha öppna diskussioner om samspelet med barnen.

Linder och Breinhild Mortensen (2006) pekar på att man kan hamna i planeringsfällan där för mycket tid går åt till planering och informationsbyte i stället för att reflektera med varandra. Tid för reflektion tillsammans med barnen och i arbetslaget faller till föga för ett alltför fast schema. Även Kennedy (1999), Jonstoj och Tolgraven (2001), Wallin (2003), Lenz Taguchi och Åberg (2005) betonar reflektionens betydelse för ett arbete som ger möjlighet att se alla barns behov och intressen. Dessa författare som skriver om arbete som är inspirerat av förskolorna i Reggio Emilia, betonar också pedagogisk dokumentation som ett viktigt verktyg i arbetet.

Handledning och stöd från specialpedagog

Rätt handledning och stöd är nödvändiga i situationer där den egna kompetensen inte räcker till. Man vänder sig ofta till sin närmaste chef som lotsar vidare till resursteam och ofta är det specialpedagogen som ger handledning. Skolverkets (2008) studie visar på att det finns behov av handledning i förskolan och att det är vanligt förekommande. Förskolechefer som ansvarar för flera enheter och har ett mer administrativt arbete, delegerar till utbildade handledare. Studien visar att de intervjuade tycker att det är värdefull kompetensutveckling. Drugli (2003) talar om nyttan av stöd och handledning när en vuxen har många konflikter runt ett barn.

Exkludering – inkludering

Barn som utmanar har samma rätt att bli bemötta med respekt och att få känna delaktighet som andra barn. I dagens förskola möter vi ständigt barn som utmanar och många förskollärare har inte den specialpedagogiska kunskapen med sig från sin utbildning som skulle kunna ge lösningar i ett tidigt skede. Risken är att man tar till metoder som utesluter barnen från gemenskapen.

I Barnkonventionen kan man läsa om att barns rätt till medinflytande och respekt och att de har rätt att göra sin stämma hörd och att de ska få sin vilja respekterad och har rätt till åsikts- och religionsfrihet. (Skolverket 1999). Fischbein (2003) tar upp att i specialpedagogisk verksamhet behöver man ha kunskap om ledarskap och grupprocesser för att kunna se maktstrukturer, för att kunna förhindra uteslutning. Hon menar att det ofta är ledarens sätt att hantera olikhet som svårighet eller möjlighet, som är avgörande. Vernersson (2002) visar på att det är attityden hos läraren som är avgörande om eleven i svårigheter inkluderas eller exkluderas. Lärarens roll och förhållningssätt är viktigt för att motverka exkludering. Barn som ständigt utmanar kan man möta med att gå utanför ramarna och hitta andra vägar (Fischbein, 2003; Vernersson 2002). Fischbein (2003) tar upp att olikheter kan ses som positiva utmaningar. Ser man på varandra på det sättet så kan alla medverka på sina villkor. Vernersson (2002) tycker att det är anmärkningsvärt att vårt samhälle som har fört fram människors rätt sedan länge har en skola som tillämpar segregation. Hon menar att det är normalitetsbegreppet som styr tänkandet och att man bara tittar på det som avviker.

Föräldrasamarbete

Det är värdefullt om föräldrasamarbetet fungerar så att man gemensamt kan hjälpa barn som utmanar, i sin utveckling. Juul och Jensen (2003) beskriver föräldrarna som sökande i sin roll där de utgår från att pedagogerna har användbar kunskap som ska förmedlas till dem.

Författarna talar om att föräldrar vill ha en jämlik dialog och att de förväntar sig att pedagoger förhåller sig professionellt i mötet med dem. Larsson-Swärd (1999) betonar förskolans och skolans ansvar för samverkan där man bör ha en aktiv dialog med varje förälder. Vidare anser hon att man ska utgå från barnets totala situation i samhället och där har även familjen betydelse och det gäller att fånga upp de positiva förutsättningarna. Upprättande av kontrakt mellan föräldrar och förskola gör att man får med föräldrarna i arbetet och besluten.

Föräldrarna får på så sätt reda på vilka kontakter som tas och vad som sägs om barnen.

Folkman (1998) för fram några förhållningssätt som förskolepersonal i hennes projekt tog upp som viktiga och det handlade om att göra föräldrar trygga i förskolans värld, stärka dem i deras föräldraroll och hitta metoder och tillfällen att komma till tals kring barnet. När det gällde grunden för föräldrars trygghet i förskolan handlade det om att bli mött med respekt, bli sedd i egna behov, att de kände tillit till personalen och de skulle veta att deras barn är omtyckt. I arbetet med att stärka föräldrarollen tog de upp att man ska förmedla budskapet att man som förälder är viktigast för barnet och att göra föräldrarna uppmärksamma på barnets behov. Pedagogerna talade om att utveckla ömsesidighet kring barnet genom att skapa mötesplatser, vara förebilder, hjälpa föräldrar att se vad barnets signaler betyder, dela med sig av kunskaper och stärka föräldrarnas samspel med barnet. Drugli (2003) menar att en viktig del när man ska lära känna barn är att man vänder sig till föräldrarna för att få information, för de är de som känner sitt barn bäst. Författaren lyfter också fram att man i dialogen med föräldrarna förmedlar optimism och tro på förändring. Det gäller att få med föräldrarna i lösningsprocessen, menar hon. Börjesson och Palmblad (2003) tar upp ett annat perspektiv. De menar att föräldrarnas kapacitet ifrågasätts när det gäller att motsvara det moderna samhällets krav på barnuppfostran och barnavård. De menar att de nya experterna lärare, läkare, psykologer, socialarbetare, fritidpedagoger anser sig ha mer kompetens och betonar sin betydelse gentemot föräldrarna när det gäller att ta hand om barns och ungdomars problem.

Metod

Valet av metod ska inte ske slentrianmässigt utan måste ha en koppling till forskningsproblemet. Då vi inte var intresserade av att samla in ett stort antal fakta och generalisera antaganden som man gör i en kvantitativ studie, (Stukat 2005, Thurén 2006, Trost 2010) så föll sig valet av metod för vår del naturligt utifrån vårt forskningsområde eftersom vi där söker olika uppfattningar kring ”Barn som utmanar”.

Det kvalitativa synsättet har vuxit fram ur de humanistiska vetenskaperna - i första hand med de filosofiska inriktningarna hermeneutik och fenomenologi som grund. Huvuduppgiften för det kvalitativa synsättet är att tolka och förstå de resultat som framkommer, inte att generalisera, förklara och förutsäga (Stukat, 200, s.32).

Den kvalitativa metoden gör att man tränger djupare in i respondenternas tankar och resonemang. Tanken med kvalitativa studier är att försöka upptäcka okända mönster och resonemang. Inom fenomenografin intresserar man sig för hur människor uppfattar sin omvärld och resonerar kring olika fenomen. (Stukat 2005).

Att använda det fenomenografiska sättet inspirerar oss då vi finner det intressant att få ta del av olika uppfattningar och erfarenheter hos respondenterna som kan finnas inom området som vi valt att belysa (Stukat 2005).

Man kan förhålla sig på olika sätt till sitt uppdrag som intervjuare. Kvale och Brinkmann (2009) tar upp ”malmletaren” som samlar in kunskap och ”resenären” som befinner sig i en process där man konstruerar kunskap. Vårt förhållningssätt kommer att vara resenärens där vi övar upp vårt lyssnande och vårt sätt att ställa frågor som uppmuntrar till att berätta. Kvale och Brinkmann(2009) tar upp betydelsen av att lyssna aktivt både till det som sägs och hur det sägs.

Den ostrukturerade intervjuens fördelar som metod är att den är ”anpassningsbar och följsam”(Stukat, 2005, s 39). Metoden kräver att intervjuaren är insatt i ämnet och har god människokunskap (Stukat 2005). Nackdelen med intervjuundersökningar är att det inte är möjligt att generalisera resultaten eftersom det oftast rör sig om för få intervjupersoner.

Metodval

Vi använde öppna, kvalitativa intervjuer där personerna själv fick beskriva sin uppfattning med sina egna ord (Davidsson & Patel 2003). Vi valde att arbeta med semistrukturerade intervjuer där vi hade en färdig lista med ämnen som vi skulle ta upp och frågor som skulle resoneras kring men det var respondenten som avgjorde i vilken ordning de behandlades. Den här formen av intervju ger flexibilitet och låter den intervjuade tala mer utförligt i ämnet. Betoningen ligger på den intervjuade som kan utveckla sina synpunkter (Denscombe, 2000).

Psykologen Elton Mayo tog fram en intervjumetod som var avsedd att användas i psykoanalys, en metod som kan användas i kvalitativa intervjuer. Han tar upp att det är viktigt att ge den intervjupersonen hela sin uppmärksamhet, lyssna mer än att prata och aldrig argumentera och inte ge råd. Han framför att man ska lyssna inte bara till vad personen vill säga, utan vad han inte vill säga och vad han inte vill säga utan hjälp. Det är bra att sammanfatta under samtalet och fråga om det stämmer så som intervjuaren har uppfattat. Det som sagts är personligt förtroende och ska inte avslöjas för andra (Kvale & Brinkmann 2009). Kvale och Brinkmann (2009) visar på olika typer av intervjufrågor:

- De *inledande* frågorna där man uppmanar respondenten att vara spontan och berättande runt ämnet.
- I *uppföljningsfrågorna* där man visar sig nyfiken och ifrågasättande och uppmuntrar med nick på huvudet, ett ”mm” eller med en paus.
- I de *sonderande* frågorna söker man efter svaren med frågor som ”Kan du säga något mer om det? Har du fler exempel på...?”
- *Specificerande* frågor där man försöker få mer precisa beskrivningar ”Har du själv upplevt detta?”
- *Direkta* frågor bör komma i slutet av intervjun som: ”Har du någon gång tagit ut ett barn från gruppen?”
- *Indirekta* frågor där man frågar vad man tror att andra tycker.
- De *strukturerade* frågorna markerar att ett ämne är uttömt och då kan man säga: ”Jag skulle nu vilja ta upp ett annat ämne”
- *Tystnad* ger intervjupersonen mer tid att associera och reflektera. Sedan kan man avbryta med betydelsefull information.

- *Tolkande* frågor: där man formulerar om ett svar: ”Du menar alltså att...”? eller tolkar direkt och frågar ”Gäller din oro...”?

Undersökningsgrupp

Vi valde ut 4 förskollärare som representerar ett 1-6 års perspektiv. För att underlätta för oss, på grund av tidsbrist, så valde vi vardera två förskollärare som arbetar i de kommuner som vi själva arbetar i. Vi har inte arbetat i samma arbetslag som dessa personer, men några av dem har arbetat på förskolor som vi tidigare arbetat på. Ingen av dem arbetar på de förskolor som vi tjänstgör på. Anledningen till att vi enbart valde förskollärare som yrkesgrupp är att vi vill undersöka hur utbildade pedagoger, som är direkt knutna till verksamheten upplever eventuell problematik kring barn som utmanar. Vi valde att intervjua individuellt för att i en gruppintervju tror vi det finns risk att den enskilde inte kommer till tals. Metoden är tidskrävande så därför valde vi 4 respondenter att intervjua. Samtliga fyra respondenter som vi intervjuat arbetar som förskollärare i verksamheter med barn i åldrarna 1-6 år. En förskollärare arbetar i förskoleklass. De övriga tre arbetar inom förskolan. En av förskollärarna arbetar på en privat förskola. Deras erfarenhet inom förskolläraryrket varierar från 3 år till 30 år. En respondent har en kombinerad förskolläraryrkes- och lärarutbildning. Tre har läst specialpedagogik under sin utbildningstid. Samtliga har erfarenhet av barn som utmanar, samt vid olika situationer i förskolan, då specialpedagog eller annan resursperson knutits till verksamheten. Organisationen kring resurser och stöd ser olika ut på alla förskolorna. På två förskolor har man tät tillgång till specialpedagog. Vid en förskola tillkallas specialpedagogen enbart vid behov och man använder sig kontinuerligt av kurator på enheten istället. På den förskola som är privat konsulterar man kommunens resursteam där främst specialpedagogen varit inkopplad.

Genomförande

Vi har arbetat med kvalitativ forskningsintervju och använt oss av semistrukturerade frågor så att respondenterna fritt kunde uttrycka sina tankar och funderingar. Denna intervjuform kändes inspirerande för oss att använda eftersom vi anser att svaren blir mer uttömmande jämfört med färdigställda frågor som ställs i tur och ordning. Inför vår intervjuperiod träffades

vi ett par gånger och utgick från våra tidigare problemformuleringar och frågeställningar för att sammanställa en intervjuguide som bestod av 4-5 frågeområden. Vi tog kontakt med våra tilltänkta respondenter som alla är förskollärare och frågade om ett intresse för att delta fanns. Vid intresse informerade vi om de etiska förhållningssätt som råder genom hela vårt arbete med uppsatsen. Vi tog även kontakt med berörda rektorer som fick samma information som respondenterna.

Intervjuernas genomförande

Vi har intervjuat fyra förskollärare i olika åldrar och med olika lång yrkeserfarenhet. Vi har genomfört intervjuerna i lugna och avskilda miljöer. Samtliga respondenter samtyckte till inspelning på diktafon. Vår tanke var att vi båda skulle delta vid intervjutillfällena, men på grund av svårigheter med att hitta gemensam tid för att genomföra det så blev enbart vår första respondent intervjuad av oss båda, medan övriga intervjuer gjordes enskilt. Vi har dock haft kontinuerlig kontakt med varandra både med träffar och via mejlkontakt under hela intervjuperioden som tog cirka två veckor. Intervjuerna tog mellan trettio minuter och en timme att genomföra.

Vi har lyssnat på respondenterna som fritt fått uttrycka sina tankar och resonemang utan att de blivit avbrutna. Frågor och följdfrågor har ställts i den ordning som situationen påbjudit. Under intervjuens gång har vi återkopplat med frågor vid ett par tillfällen för att försäkra oss om att vår uppfattning om det sagda överensstämde med vad respondenten menat. Vi har även fört anteckningar under intervjuens gång. Samtliga respondenter önskar ta del av den färdiga uppsatsen.

Efter varje intervjutillfälle har vi lyssnat igenom den inspelade intervjun samt tagit del av varandras anteckningar. Vi har träffats vid ett par tillfällen för att lyssna igenom vårt material och försökt urskönja vissa likheter och olikheter i de olika intervjuerna. Därefter har intervjuerna skrivits ut ordagrant. Vi gjorde upp en preliminär tidsplan där vi fortlöpande tog del av litteratur, sammanställde en intervjuguide, fick feedback från vår handledare vid olika tidsperioder under arbetet, kontaktade respondenter till våra intervjuer samt avsatte tid för genomförande och sammanställning och färdigskrivande av uppsatsen. Vi förde dagbok över

reflektioner, tankar och sådant som hände under arbetet med uppsatsen. Davidson och Patel (2003) tar upp att detta kan vara bra att göra för att kunna gå tillbaka och se hur kunskapen om det vi vill undersöka hade utvecklats.

Analys/bearbetning

Vi tillämpade löpande analys: som innebär att vi direkt efter intervjutillfällena analyserade för att se hur vi kunde gå vidare med frågeställningarna. (Davidsson & Patel, 2003). När vi bearbetade intervjumaterialet så gjorde vi det ur ett fenomenografiskt förhållningssätt. Inom fenomenografin ser man på människors uppfattning av ett visst fenomen. Vi människor utgår från våra uppfattningar när vi handlar och resonerar. När vi transkriberat så tillämpade vi den fenomenografiska analysen där man först bekantar sig med data och etablerar ett helhetsintryck. Därefter försökte vi uppmärksamma likheter och skillnader och gick vidare med att kategorisera uppfattningarna i beskrivningskategorier och till sist studerade vi den underliggande strukturen i kategorisystemet. (Davidsson & Patel, 2003)

Etiska avvägningar

Vi har tagit del av de olika krav Vetenskapsrådet (2002) ställer på en forskningsintervju. Både respondenter och deras rektorer blev informerade innan intervjuerna påbörjades. Vi fick godkännande från samtliga att fortsätta.

Information som gavs vid första kontakt med respondenterna:

- Medverkan i vår studie är frivillig.
- Respondenterna är anonyma och kan inte spåras, varken som enskild person eller till berörd förskola.
- Respondenterna får när som helst avbryta sin medverkan i vår studie.
- Rektorer på samtliga förskolor har samtyckt till genomförandet av intervjuerna.

Analysen av materialet sker hela tiden med en noggrannhet från vår sida så att anonymiteten bevaras.

Resultat

Vi presenterar först hur förskollärarna definierar barn som utmanar. Sedan lyfter vi fram hur de resonerar runt hur man kan hjälpa i ett tidigt skede. Därefter följer en redogörelse hur de beskriver betydelsen av pedagogens bemötande och här tar vi också fram hur de resonerar runt samarbetet med föräldrar. Vi visar vilka hinder och möjligheter som förskollärarna tar upp och det är arbetslagets funktion, fortbildning och utbildning, miljöns betydelse och hur man tar hjälp utifrån av resursteam, psykolog, kurator och specialpedagog.

Barn som utmanar

Vi finner alla att förskollärare har erfarenhet av barn som utmanar, men de har olika definitioner på det. En förskollärare menar att barn som utmanar pockar på uppmärksamhet lite hela tiden. Annars så verkar det som de problemskapande situationerna uppstår vid olika tillfällen. En situation som känts utmanande för en förskollärare är måltidsstunden. En respondent har erfarenhet av barn med olika diagnoser och de utmaningar som hon ställts inför i samband med det. Fischbein (2003) tar upp att olikheter kan ses som positiva utmaningar. Ser man på varandra på det sättet så kan alla medverka på sina villkor. Flera förskollärare berättar att de inte vill tvinga barnen till något, exempelvis vid samlingstillfällen. Vill barnet inte delta så får det gå åt sidan. Intresset för samlingen brukar återkomma när det inte känns tvunget. En förskollärare nämner att det är oftast samma barn som utmanar vid samlingen.

Jag försöker lite, om jag har en samling, och någon reser sig så, och om de flyttar sig så låter jag dem gå ifrån. Då kan de koncentrera sig om de sätter sig en bit ifrån.

Med dem får man testa sig fram hela tiden om de inte vill vara med i samlingen. Jag tror att man som pedagog måste gå till sig själv hela tiden, rannsaka sig själv och testa olika saker hela tiden. Varför vill inte barnen? Varför tycker de inte att det är roligt?

En förskollärare beskriver både de inåtvända och mer utagerande barnen som hon tycker är utmanande:

Just nu har jag ansvar för ett barn, det finns ett till i gruppen. En är aktiv och en har inte förståelse för sin omgivning. Man måste möta dem på olika sätt.

Två förskollärare nämner lite vad som orsakar svårigheterna:

Ofta sociala biten som brister

De saknar verktygen

Hjälp i tidigt skede

Två respondenter tog upp att det är viktigt att barnen får hjälp i tid. Så här resonerar de kring detta:

Det är viktigt att man som pedagog inte blundar för de här barnen. Kan vi gå in och hjälpa dem i ett tidigt skede då behöver det inte innebära att de får en diagnos senare. Det behöver inte betyda att de är på väg mot en diagnos. Får de bara rätt hjälp när de är små, rätt bemötande så fixar det sig på vägen för många.

Man ska inte vänta för länge och tro att det löser sig nog. Det är bättre att ha extra hjälp, inte spela hjälte, att det fixar vi själv.

I varje grupp finns de här barnen. Det är viktigt att man har kunskap. Att man öppnar ögonen vad man ska titta på, just sådana här saker. Specialpedagogen sa att det kan man visst kolla när de är ett år. Om de pekar på lampan vanligtvis så tittar ettåringen. Jag tycker att man ska ropa Hepp! direkt när det är något. Desto fortare barn får vuxna runt omkring sig som förstår såna här saker desto bättre blir det för barnen sen.

Pedagogens bemötande

Under intervjuernas gång så har samtliga respondenter berört vikten av ett positivt bemötande och förhållningssätt gentemot barnen. De två förskollärare som arbetar på Reggio Emilia-inspirerade förskolor tog upp lyssnandets pedagogik och de hundra språken. De betonade hur

viktigt det är att utgå från barnen där de befinner sig. De pratade även om vikten av hur man bemöter alla som kommer till förskolan och om att vara ett stöd för föräldrarna. Så här beskrev de sitt arbetssätt:

Lyssnandets pedagogik. Lärt mycket om dokumentation. Vad pedagogisk dokumentation är. Hur man förhåller sig till sitt yrke. Det har verkligen öppnat mina ögon. Det är viktigt att alla ska sträva mot samma mål, vi har Reggio, vi har fortbildning. Samma synsätt.

Jag har fått energi av arbetet och har uppbackning av rektorn. Vi jobbar Reggio-inspirerat. Utgår från att varje barn kan. ”De hundra språken”. De andra barnen ifrågasätter inte att han gör något annat.

Barnens villkor ska få styra till stor del. Det är viktigt att försöka möta barnet där det befinner sig i utvecklingen. Att vända en situation till något som är positivt berörs av två förskollärare under intervjuernas gång:

Oj, tallriken har gått sönder! Någon annan skulle ha sagt att vi kastar den. Istället vända på det. Det är ju pussel. Hur ska vi göra? Det är precis det som det handlar om, vår inställning, vårt synsätt på det här. Hur vi ska hjälpa barnet att växa.

Inte mycket nej, nej nej! Var lite flexibel i både miljön och allt.

Är det så viktigt att vi äter prick halv?

Hitta egna lösningar är viktigt, gå utanför ramarna. Man måste anpassa efter att han ska lära sig.

En förskollärare tar upp att det är viktigt att man är lugn och intresserad av sitt jobb.

Man ska vara intresserad, man måste vara öppen, ta reda på saker

Hon säger att det inte fungerar om man är arg och principfast. Man ska inte peka ut eller ge barnen någon negativ stämpel. Inte förbjuda. Man ska hjälpa barnen in i aktiviteter. Barnens villkor ska få styra till stor del och även hon berör att det är viktigt att försöka möta barnet där det befinner sig i utvecklingen. Bemötandet kan påverkas av om det är lugnt eller oroligt på förskolan. En förskollärare säger att man måste rannsaka sig själv och testa sig fram:

Jag tycker nog att på morgonen när vi äter frukost då är jag lugnare, än när de flesta barnen går hem nu vid 14.00. Då är det rörigt man ska diska och föräldrarna vill säga ett par ord då är jag kanske inte samma som på morgonen Där är nog bemötande olika på vad jag ger ifrån.

På frågan vad man mer kan tänka på för att underlätta för de här barnen så tog en förskollärare upp hur viktigt det är med struktur och tydlighet:

Tydlighet, var konsekvent. Vi har tavla med bilder vi använder varenda dag för att visuellt visa vem som är här, namnlappar, Man ska bekräfta vad barnen säger. Ja och bekräfta känslor att de inte bär det själv.

Alla förskollärarna betonar det positiva bemötandet:

Vänder den negativa spiralen till något positivt och även om det gör en grej som inte är märkvärdigt så man går in och berömmar så att det positiva lyfts fram, samtidigt är det viktigt det är det för alla, med god kamratskap, med den sociala biten.

Att stärka barnens självkänsla och självförtroende genom uppmuntrande kommentarer och att ha ett positivt förväntande av dem framhålls.

Viktigt att barnen lyckas

Får känslan av att de kan!

Bygga självkänsla

Förskollärarna framhåller vikten av att ha föräldrarna med sig hela tiden och hålla dialogen öppen. Att ge information till föräldrarna och att få information från dem är viktigt i arbetet med de utmanande barnen. En förskollärare berättade om hur det kan vara när man misstänker att barnet har en diagnos och behöver mer stöd och hjälp:

När man möter sådana här barn är föräldrakontakten är viktig. De är specialister på sina barn. Det är viktigt att man tar upp om det är något som inte stämmer. Två pedagoger ska vara med och båda föräldrarna är med, hur man lägger upp just det här. Vi har sett att det är något som inte stämmer. Om man är det minsta osäker ska man vara två. Man kan till och med ha chefen med. Det är öppningen till hela processen. Därför att oftast föräldrarna, det är ett sorgearbete. Det kan ta flera år. En del går det fortare, en del tar det längre tid. Man låter det landa där. Jag tror att när man går ifrån mötet är det alltid det negativa man kommer ihåg. Man ska vara stöd till föräldrarna.

Vi kontaktar föräldrarna först om det är OK att vi får hjälp, deras godkännande. Vi har god hjälp av specialpedagog, det är guld värt.

En förskollärare uttrycker att om föräldrarna är drivande så innebär det mer hjälp för barnen. Att få en diagnos kan ha betydelse för om barnet får hjälp i tid:

Det dröjde länge innan vi fick hjälp, en termin. Föräldrarna har inte velat och det var svårt att få diagnos.

Samma förskollärare sa:

Föräldrars medvetenhet spelar roll. Man måste ha föräldrarna med sig.

Att arbeta förebyggande har både Hejlskov (2009) och Greene(2003) tagit upp. Två av förskollärarna lyfter fram betydelsen av att vara ett steg före.

Många går in och förbjuder de här utmanande barnen att göra saker, min personliga uppfattning är vi ska hjälpa innan händelserna sker hjälpa dem in, vi ska hjälpa dem in i aktiviteterna. De saknar de sociala verktygen. Att förbjuda hjälper inte barnen. Vår arbetsuppgift är förebyggande. Förbjuda hjälper inte barnen, bara för stunden, dels hindra innan saker sker.

Ha smygdialog när man är någonstans, förklara. Sätta ord på vad som händer, finnas och vara den sociala länken.

För tillfället har vi också att en förskollärare ska finnas där han är det är för att kunna gå in och hjälpa han innan det händer något tråkigt och styra och vägleda.

Hejlskov (2009) tar upp hur man kan använda låg-affektivt beteende och en förskollärare uttrycker sig så här om vikten av att möta barn på ett mer positivt sätt:

Det är A och O. Jag tror att om jag utstrålar att jag är arg, irriterad eller en principfast pedagog som vill ha ”maktöverkänsan” då funkade det helt enkelt inte, Man måste vara tillmötesgående och det är barnets villkor som får styra inom rimliga gränser. Om det barnet vill ha en färg på en tallrik, om han vill ha en blå så är det korkat att ge honom en grön. Det är bara att skapa en konflikt som är så korkad. Att möta de här barnen på deras villkor. Man kan som vuxen tänka att han ska lära sig. Han kan lära sig det tids nog. Han är inte där nu. Det vägledande samspelet är av mycket stor vikt.

Två förskollärare betonar att man ska inkludera och lyfta fram att alla har något positivt. Att arbeta med demokrati kan man göra på alla nivåer:

Sen tycker jag att det är att de här barnen ska vara i vanlig barngrupp. Resten av barnen har lärt sig om de här barnen. Varför ska de inte ha rätt till det? Vi pratade demokrati, vi gick igenom den

boken, "Barnens rätt". Vi gjorde en lista vad man är bra på. "Jo han är lång". Han når ju över. De ropar på honom. Det lyser på barnen. Jag tror inte på en sådan där grupp där man har skalat bort.

Vi har kompistema hur man vill att en bra kompis ska vara. Vi har gjort positiva kompistavlor, tagit ett barn i taget. Tavlorna hänger synligt. "Titta här så många bra grejer och vad duktig du är som dina kompisar har talat om". Då blir de stolta.

Hinder och möjligheter

Här har vi tittat på hur de olika verksamheterna är organiserade utifrån struktur, arbetslagets funktion, personalresurser, miljöns betydelse och behov samt tillgång till specialpedagogisk hjälp och vad detta kan innebära. Alla har berört arbetslagets funktion och hur viktigt det är med gemensam tid utanför barngruppen för att få tid till reflektion. Linder, Mortensen (2006) tar upp att man kan hamna i planeringsfällan om för mycket tid går åt till planering och informationsbyte istället för att reflektera med varandra. En förskollärare sa att lyhördhet för varandras ork inom arbetslaget är viktigt att känna av. Det anses också viktigt att vara överens i arbetslaget. Att man avlöser varandra från upprepade krävande situationer med vissa barn. Förebyggande arbete med små barngrupper, att vara nära barnen för att förhindra att konflikter uppstår, att främja utevistelse för ett harmoniskt klimat är också något som det finns en samsyn kring. Gemensam barnsyn och värdegrund hos pedagogerna i arbetslaget är något som framförs som betydelsefullt.

Här har vi gjort upp i arbetslaget. Vi har gjort upp att om jag inte fixar så tar du över. Vi har den policyn inom arbetslaget. Det fungerar bra i arbetslaget. Det är viktigt att man har gemensam barnsyn.

Det är viktigt att alla ska sträva mot samma mål, vi har Reggio, vi har fortbildning. Att alla har samma synsätt.

Miljöns betydelse nämns i olika sammanhang. För att ha en så tillåtande miljö som möjligt är det viktigt att ha en varierad planering av dagen som innehåller både lek inomhus och utomhus.

Vara ute där man kan röra sig.

Vi märker på barnen rent över lag att om vi väljer att vara inne på förmiddagen att vid elva då är det myror i rumpan, och även på oss själva. Då vill vi ut.

Utelek skapar inte så många konflikter.

Tre av förskollärarna lyfter fram just betydelsen av en föränderlig miljö. Det kommer ny barngrupp, nya individer. En förskollärare berättade att på hennes avdelning ändrar de om inomhus flera gånger per termin ibland om det finns behov för det. I Reggio Emiliapedagogiken, som två av förskollärarna har anknytning till, har miljön en avgörande betydelse i arbetet med barnen. Förskolläraren från den ena Reggio Emiliainspirerade förskolan tog upp hur de hade olika rum för olika slags lek och att barnen ibland lekte något helt annat än vad det avsett för men att det inte har någon betydelse.

Det gör vi minst en gång om året för i varje hus har vi en ny grupp, nya individer vi har det som rutin. Vad har vi för grupp nu? Vi har flyttat ”byggis” ut i det stora rummet för att ha koll på killarna för det händer lite grejor. Och då gick tjejerna dit. Minst en gång om året förändrar vi.

Förskolläraren som arbetar på Reggio Emiliainspirerade förskolan berättar om hur tankegångarna är runt miljöns betydelse:

Se möjligheterna och jag måste säga Loris Malaguzzi, han säger att ”pedagogik är en föränderlig process i ett ständigt föränderligt samhälle”. Att man inte bara maler samma saker det blir tråkigt. Det kan man göra när man har de här ramarna runt omkring så att det passar de här barnen också. Att man inte glömmet barnens intresse. Att man alltid utgår ifrån vad just det här barnet är intresserat av och att det är lustfyllt både för oss pedagoger också barn. Skolan borde ta efter, miljön behöver inte vara som den varit i 30,40,50 år. Då lär de sig matte de får använda sin kropp.

Att organisera arbetet i smågrupper underlättar också för de här barnen att kunna ha en tillåtande miljö:

Mer eller mindre om man nu ska prata just om det här barnet, de delas upp i små grupper det är bra för alla barn. Det är personalbrist andra hotfaktorer utifrån, så ofta som möjligt dela så oftast som möjligt dela upp i smågrupper. De här barnen som är utagerande trivs mest i de här små grupperna. En tillåtande miljö, även inomhus.

Den ena förskolläraren som arbetar i Reggio-inspirerad förskola uttrycker sig så här när samtalet kom in på hur viktigt det är med en tillåtande miljö för de utmanande barnen:

Jag måste ta upp här. Jag måste ta upp miljöns betydelse. Det är väldigt viktigt. Hur vi har byggt upp miljön som är tillåtande. Så de här barnen, det är tillåtet att hämta saker. Om de känner lust för att måla, mycket skapande, mycket konstruktionsleksaker. Och vi har ju inte mycket leksaker, utan det är mer att använda sin egen fantasi. Och de här barnen tycker att det är just det som det är det rätta. Vi har inga färdiga modeller De får själva bygga, och då går tiden, de kan konstruera jättebyggnader. Vi har samlat en massa olika saker, gardinknoppar till exempel och de bygger slott.

Följdfrågan från oss var: Om det inte finns utrymme för de här lekarna. Om inte miljön är tillåtande, hur reagerar barnet då?

Jag kan tänka mig att de känner sig som tryckt mot väggen.

Fortbildning

Här finns det varierande svar och tankar utifrån vad man anser är eget ansvar och utifrån resurser/organisation på de olika förskolorna. De flesta upplever dock att de har mycket kunskap med sig från sina utbildningar och känner sig kompetenta för det mesta. En av förskollärarna framförde betydelsen av den specifika fortbildning som hon fått genom kontakt med specialpedagog i resursteam. Det gällde barn med diagnoserna Aspergers syndrom och Autism. En förskollärare tycker att det är ens eget ansvar att vidareutbilda sig. Den förskollärare som arbetar i förskoleklass har ”timmer till det” genom ett speciellt avtal som ger tid åt planering och reflektion. Samma respondent fördjupar sig i lämplig litteratur även på sin fritid. När vi bad förskollärarna berätta om sin utbildning och hur behovet var av fortbildning, uttryckte de sig så här:

Jag gick en valbar kurs på 10 poäng ”Barn med särskilda behov”. Många valde den. Kände mig förberedd. Kunde skriva åtgärdsprogram. Den var ej obligatorisk. Hade eget intresse. När jag var på praktik såg jag behovet.

Det ligger i ens eget intresse att hålla sig á jour med forskning. Sen har jag 30 poäng i specialpedagogik så jag har en termin där har jag fått enormt mycket det läste jag som sidosämne samtidigt har man mycket hjälp av. Det är i ens eget intresse.

Det beror sig på vad man läst hur sin utbildning ser ut. Nu gick jag nyligen, valde de där fyra kurserna så valde jag specialpedagogik och svenska i ett mångkulturellt samhälle det har jag haft nytta av här.

Den förskollärare som hade längst tid i yrket sa så här, när vi frågade om hon hade kunskaper med sig att möta de utmanande barnen:

Nej, inte det minsta, inte alls. Jag blev färdig 1983 som förskollärare. Jag kommer inte ihåg att de sa att så här ska man göra. Vi läste om Downs syndrom.

Ett område som vi varit intresserade av att belysa är när och hur man använder specialpedagogens, eller annan resurspersons kompetens. Resultatet visar att det är när förskollärarna känt att deras egen yrkeskompetens eller erfarenhet inte räckt till. Resultatet visar att det finns många olika lösningar som tillämpas och fungerar inom arbetslaget samt att organisationen kring det specialpedagogiska stödet ser olika ut på alla förskolorna. Som vi tidigare har nämnt så har ett par förskolor specialpedagog ganska nära knutet till sin enhet och har därmed en frekvent kontakt, medan en förskola enbart kontaktar specialpedagog vid tillfällen då arbetslaget signalerar om hjälp men använder sig av annan resursperson kontinuerligt istället. En förskola har erfarenhet av handledning från förskolepsykologer. Det verkar som att förskollärarna har stort förtroende för specialpedagogens kunskap. Specialpedagogen går in i barngruppen och gör observationer av barnen, samt har en mer handledande funktion och ger råd och idéer och kommer med nya infallsvinklar.

De tre förskollärarna som haft mycket kontakt med specialpedagog värderar handledningen och stödet som man får högt:

Jag tycker att det var A och O.

Man vet ju vad man måste göra. Vad ska de här barnen göra i stället? Det får man hjälp av specialpedagog till. Viktigt att barnen lyckas. Jag kan! Bygga självkänsla.

Vi har tur som har en heltidsanställd specialpedagog på förskolan vi får hjälp, råd och stöd. Vi har förmånen att ha det.

Vi kontaktar föräldrarna först om det är OK att vi får hjälp, får deras godkännande. Vi har god hjälp av specialpedagog, det är guld värt.

Sen får man mycket råd och stöd och hjälp av specialpedagogen där man vänder och vrider på problemet.

Förskolläraren som har kurator nära knutet till verksamheten nämner att hon kanske skulle ha fått hjälp på ett annat sätt av en specialpedagog. Kuratorns arbete är inte på samma sätt inriktat på specialpedagogiska metoder:

Vi har ju en kurator på skolan om vi känner att vi behöver ta in henne. Vi har haft henne en gång i månaden. Vi har använt henne jättemycket. Sen är ju hon kurator, hon kan inte ge konkreta grejer. Hon är inställd på andra problem. Hon har varit bra att bolla tankar med hon har varit stöd. Sen är det språket här.

Förskolläraren uttrycker sig så här om behovet av specialpedagog:

Samtidigt personligt tycker jag att det bör finnas en specialpedagog i verksamheten men var hon tar in den vet inte jag.

Specialpedagogen kan ge direkta råd i situationer som skapar problem. En av förskollärarna berättade om hur hon fått hjälp att hantera situationer där ett barn sprang ifrån när hon ville prata. Hon kunde använda sig av ett pappersark på golvet där barnet kunde stå. Nästa steg var att hålla i handen. Hon betonade att man inte skulle ha ögonkontakt och inte ställa sig mitt emot och detta känner vi igen från Hejlskov (2009).

Specialpedagogen kan vara ett stöd för föräldrar också. Att utvärdera och följa upp är viktigt, så att det fungerar bra för barnet. Så här säger en av förskollärarna:

Sen när vi hade haft möten berättade vi alltid till föräldrarna. Man lämnar aldrig saker och nästa gång tog vi upp något nytt med specialpedagogen, och hur det hade gått. Det har varit väldigt bra stöd och vidareutbildning, för föräldrar också.

Två av förskollärarna berättade om situationer där de fått ta mer hjälp utifrån:

Psykolog har varit inkopplat också. Det har fungerat bra faktiskt. De har kommit till hela arbetslaget vi har tagit upp konkreta situationer. De har hjälpt oss hur vi ska bemöta barnet när det är jätte utåtagerande. Man tar det på allvar riktigt och får handledning av psykologen.

Vi behövde hjälp här för att hitta rätt struktur. Vi tog kontakt med det gick via chefen, resursenheten och hade möte och berättade, sen hade vi fler möten. Sen gick vi en kurs på kvällen, en gång i månaden. Där har det varit psykologer som har berättat. Det har varit diskussioner om

problematik. Vi har tagit med material som vi använder. När specialpedagogen kom till förskolan när man hade möte med henne hade vi med något att prata om, som inte fungerade.

Analys

Undersökningen visar att förskollärarna upplever att deras egen kompetens att möta barn som utmanar är det viktigaste redskapet. De har en reflekterande hållning och en förskollärare nämner att man ska rannsaka sig själv; vad beror det på att barnet inte vill? Detta tar Juul och Jensen (2003) och även Drugli (2003) också upp, att man som vuxen ska reflektera över situationer som uppstår och hitta andra sätt att kommunicera med barnet. Green (2003) och Hejlskov (2009) tar fram detta bemötande i sina metoder vilka går ut på att inte bidra till att barnet blir mer frustrerat och argt utan att hjälpa barnet att behålla kontrollen. Flera förskollärare tar upp att man ska vara steget före, och att man lär sig se signalerna, att något är på väg att ske. Både Greene (2003) och Hejlskov (2009) förespråkar detta förebyggande sätt att arbeta. Socialstyrelsens (2010) tar också upp att pedagoger måste ha kunskap om de enskilda barnen så att de kan ingripa innan en situation har gått över styr.

Eftersom respondenterna är intresserade av sitt arbete så tar de reda på saker, söker efter kunskap i fortbildning som arbetsgivaren erbjuder och använder sin planeringstid till att fördjupa sig. De nämner att de studerar på sin fritid. Här vill vi uppmärksamma något som på sikt kan få konsekvenser i form av minskad ork och sjukfrånvaro. Vi menar att arbetet i förskolan är nog så betungande så att man inte borde fortbilda sig på sin fritid. Vernersson (2002) förespråkar att alla kommuner ska se till att ge sina pedagoger bra kompetensutveckling och speciellt på det specialpedagogiska området är det nödvändigt. Hon menar att kompetensutveckling hjälper till att förebygga stress och sjukfrånvaro. I dagens skola verkar det som man inte klarar sig utan denna kompetens. En av förskollärarna valde specialpedagogik som valbar kurs under sin utbildning, för att hon såg behovet när hon var ute på praktik.

Det är medvetna pedagoger som inte låter problemet ligga hos barnet utan ser på barnet som en del i ett större sammanhang. De har bra utbildning och vet var de ska söka hjälp om de behöver. I arbetslaget får man stöd och några nämner att man ska ha gemensam barnsyn. Linder och Mortensen (2006) talar om att se lagsamarbete som en möjlighet. Förskollärarna tar upp betydelsen av att ha kolleger som ger stöd och att man kan avlasta varandra när man

inte orkar. I första hand är det i arbetslaget som de söker stöd men det ligger nära till hands att ta kontakt med specialpedagog eller kurator. Rektor eller skolledare ses som en förmedlare som hjälper till att tillkalla expertis. De är ett stöd i bakgrunden och kan vara med i möten runt barnen men verkar inte direkt vara drivande när det gäller pedagogiska och specialpedagogiska frågor. Det stämmer med Skolverkets (2008) studie där man tar upp att rektorer som numera har utökat ansvar delegerar till utbildade handledare. Det verkar motstridigt när samma studie Skolverket (2008) för fram att personer i ledningsposition tyckte att rektorernas pedagogiska ledarskap hade betydelse för kvalitet i förskolan. Men ledarskap kan ju innebära att man ser till att rätt resurser ges när det behövs.

Respondenterna nämner att uppföljning är viktig i de olika situationerna, men de tar inte upp vikten av uppföljning och utvärdering av verksamheten i stort. De betonar inte betydelsen av den som ett löpande verktyg att se över hela verksamheten. Materialet från BRUK (www.skolverket.se/BRUK) är lätt att använda men det kanske inte är introducerat på förskolorna. Här tror vi att om man har det som rutin vid sina reflektionstillfällen att gå igenom utvärderingsformulären, så skulle det tillföra verksamheten mer vad gäller direkta insatser och även bidra till utveckling på längre sikt. För att det inte ska bli oöverstigligt kan man ta ett område i taget eller bara lyfta några frågor till diskussion. Förskollärarna nämner inte vilka verktyg de har för utvärdering. Kanske var våra frågor inriktade på just de svåra situationerna så att de inte tyckte att det var av vikt att tala om arbetet som helhet. Det kan vara så att man är så koncentrerad i det dagliga arbetet att man inte stannar upp och ser att man är en del i ett system. Här vill vi återknyta till Persson (2001) som förordar utvärdering av specialpedagogiska insatser. Han talar om det relationella perspektivet, att se på verksamheten i stort.

Förskollärarna ser föräldrasamarbetet runt barnen som viktigt och en säger att det är hela grunden där allt börjar. De anser att föräldrarna är experter på sina barn. Att vara ett stöd för föräldrarna ses som viktigt och Folkman (1998) lyfter också fram det som viktigt att kunna stärka dem i sin roll.

När det gäller moment i vardagen har förskollärarna synpunkter på samlingens organisation. De tycker inte att alla måste delta hela tiden och den behöver inte vara lång utan kan ses som en introduktion till dagens aktiviteter. Rubinstein (1996) talar om att förskolläraren

legitimerar sig genom att klara av att hålla i en samling. Det stämmer inte med den syn som förskollärarna har utan de betonar inte sin betydelse som pedagog utan verkar mer utgå från barnet. Högläsning och köbildning är moment som skapar problem. I de situationer som kräver koncentration får förskolläraren hjälp av specialpedagog att organisera det för de barn som inte kan vara stilla en längre stund. Specialpedagogen fungerar inte bara som handledare utan deltar också i olika situationer för att observera. Förskollärarna nämner att det är bra att arbeta i smågrupper och det verkar vara en lösning i stället för att exkludera. Det ingår i deras förhållningssätt att barnen ska inkluderas och stämmer överens med Vernerssons (2002) påstående att det är attityden hos läraren som är avgörande om eleven i svårigheter inkluderas eller exkluderas. Lärarens roll och förhållningssätt är viktigt för att motverka exkludering. Att hitta lösningar och gå utanför ramarna är ett förhållningssätt som både Vernersson (2002) och Fischbein tar upp. En förskollärare berättar om ett exempel på när en tallrik går sönder, hur man kan vända på det till det positiva genom att hjälpas åt att pussla ihop delarna. Hon nämner också att det kanske inte är så viktigt att äta på ett visst klockslag.

Slutsatser

Undersökningen visar att dessa områden är betydelsefulla i arbetet med utmanande barn:

- **Förskollärarens kompetens i det pedagogiska bemötandet:**

Respondenterna är intresserade av sitt arbete och tycker att det pedagogiska bemötandet är direkt avgörande i arbetet med utmanande barn. De lägger inte problemet på barnen utan ser barnet som en del i en helhet.

- **Utbildning och fortbildning:**

Studien visar på att det finns behov av fortbildning. Tänkvärt är att förskollärarna lägger en del av ansvaret på sig själv. Specialpedagogik ingick inte i förskolläraryrket utbildningen men fanns som valbar kurs och respondenterna kände behov av att ha den kompetensen med sig.

- **Specialpedagogen, en ny yrkeskategori i förskolan?**

Studien visar att specialpedagogen har många uppgifter i förskolan:

- Handledande funktion
- Fortbildande funktion
- Länk till skolledare och andra resurser som psykolog, kurator
- Arbetar för ett inkluderande arbetssätt där normalitetstänkandet minskas

Framtida forskning

- Sett ur ett genusperspektiv så har ”han” nämnts i alla fallen med utmanande barn, utom när det gällde barnet vid måltidssituationen, där det var klart att det var en flicka. Säkert finns det forskning inom detta område, men man kan rikta in studien på om det har samband med vissa moment, eller det är skillnad på tätort eller glesbygd.
- Vår studie omfattar bara hur fyra förskollärare beskriver arbetet runt utmanande barn. En större kvantitativ studie där flera förskolor ingår, skulle vara intressant att genomföra. Naturligtvis får man formulera fler frågor och de ska vara mer precisa.
- Lena Rubinstein Reichs forskning om samlingen i förskolan är från 1996. En studie i ämnet idag skulle vara intressant.
- Forskning på låg-affektivt beteende i förskolan skulle vara intressant. I skolan finns det forskning inom området och i kriminalvården tillämpar man det.
- Utifrån vårt insamlade material så framgår det tydligt att förskollärarna som vi intervjuat är medvetna om hur viktigt det är med bemötande. Det skulle vara intressant att studera pedagogers bemötande av barn, kolleger och föräldrar genom observationer för att se hur den teoretiska kunskapen som finns omsätts i praktiken.
- Hur kommer ny skollag, nya läroplaner och lärarlegitimation påverka pedagoger och deras kunskap och förhållningssätt?

Avslutande diskussion

Vår studie handlar om barn som utmanar och förskollärares erfarenhet kring detta. Det är ett intressant område som vi själva har upplevelser av från vår egen yrkeserfarenhet och vår avsikt med studien har varit att få ta del av olika uppfattningar och förslag på lösningar. Vårt resultat visar på att många utmanande situationer löses av förskollärarna själva och inom arbetslaget, även om en del lösningar uppkommit efter diskussion med specialpedagog eller annan resursperson. Det finns en tilltro till sin egen kompetens, men inför nya utmaningar behövs ny kunskap. Att ha tillgång till specialpedagog upplevs som positivt och användbart. Att vara ett stöd för varandra i arbetslaget och att vara överens där är viktigt. Det finns en tydlig medvetenhet hos förskollärarna om bemötandets betydelse. De betonar hur viktigt det är att visa intresse för barnet, att skapa relationer, att vara positiv. Samtidigt finns en insikt och förståelse om att det är krävande med utmanande barn och hur viktigt arbetslagets funktion och samhörighet blir då.

På grund av komplexiteten i ämnet har det varit svårt att avgränsa resultatet i olika områden. Vi har blivit en erfarenhet rikare genom att prova på att intervjua och att arbeta med det insamlade materialet. Det har gett upphov till många intressanta diskussioner. Det kommer dock att krävas fler genomförande av studier och tillämpning av intervjuteknik för att behärska detta område. Vi upplever dock att vi fått ta del av många intressanta synpunkter och resonemang från våra respondenter. Vi är medvetna om att vår studie som endast omfattar fyra respondenters upplevelser i ämnet, inte är generell för förskolan i stort. Vår ambition var att intervjua 5-6 respondenter men på grund av tidspress, och att två respondenter tackade nej till att medverka, så nöjde vi oss med att koncentrera oss på fyra respondenter. Vi har arbetat som vanligt under studietiden och det har naturligtvis påverkat oss i arbetet med uppsatsen. Vi har båda trivts med att tillämpa kvalitativa intervjuer och tillämpning av de olika frågeområdena. En del frågor och nya tankar kopplade till våra ursprungliga funderingar kring barn som utmanar, har väckts under arbetets gång. En fråga är hur mycket barnets språkliga utveckling påverkar i dessa sammanhang. Att arbeta med pedagogisk dokumentation skulle vara intressant att lyfta fram. Hur påverkar den arbetet med barn som utmanar? Vilken betydelse har den för att undvika normalisering?

Både Greene (2003) och Hejlskov (2009) understryker att man ska sträva efter att förstå det enskilda barnet och att man inte alltid kan tillämpa samma metoder som man gör med andra barn. Respondenterna visar att de har vilja att utgå från barnet och att det är det som får styra. Men vid vissa stunder på dagen är det svårare att tillämpa detta synsätt. Det verkar som man i verksamheterna har behov av att utarbeta rutiner vid dessa situationer. När det gäller hämtning och lämning av barn kan man ha som rutin att en pedagog möter förälder och barn i tamburen och på eftermiddagen följer man barnet ut till föräldern. Då kan de andra barnen få ro i sina aktiviteter utan störningar utifrån. Föräldern kan få byta några ord och få information i lugn och ro. Detta förutsätter att det finns tillräckligt med personal.

Respondenterna fortbildar sig på sin fritid och det skulle vara intressant att ta reda på vilka rutiner som finns för just fortbildning ute i verksamheterna. Är det en ekonomisk fråga eller finns det inte utarbetade former hur den ska bedrivas?

Det är intressant att läsa i dagboken hur våra tankar har varit under arbetets gång. I början hade vi mer fokus på hur man mår som pedagog i situationer där barn utmanar. Sedan lämnade vi det för att inrikta oss på vilka lösningar som finns. Vi uttryckte en oro för att förskollärarna skulle lägga problemet på barnen, vilket visade sig att de inte gjorde. Redan i början ”tyckte vi att allt gick in i vartannat” vilket sedan visade sig igen när vi skulle sammanställa resultatet och försöka avgränsa i områden. Vi kan säga att vi har utvecklats som pedagoger och hittat användbara metoder att använda i arbetet med utmanande barn.

Referenslista

- Asmervik, Sverre, Ogden, Terje & Rygvold, Anne-Lise (2001). *Barn med behov av särskilt stöd*. Lund: Studentlitteratur AB
- Asplund Carlsson, Maj & Pramling Samuelsson, Ingrid (2003). *Det lekande lärande barnet*. Stockholm: Liber AB
- Bjar, Louise & Liberg, Caroline (2010). *Barn utvecklar sitt språk*. Lund: Studentlitteratur AB
- Brodin, Jane (2008). *Barn i utsatta livssituationer*. Malmö: Gleerups AB
- Börjesson, Mats & Palmblad, Eva (2003). *Problembarnets århundrade*. Lund: Studentlitteratur AB
- Davidson, Bo & Patel, Runa (2003). *Forskningsmetodikens grunder. Att planera, genomföra och rapportera en undersökning*. Lund: Studentlitteratur AB
- Denscombe, Martyn (2000). *Forskningshandboken – för småskaliga forskningsprojekt inom samhällsvetenskaperna*. Lund: Studentlitteratur AB
- Drugli, May Britt (2003). *Barn vi bekymrar oss om*. Stockholm: Liber AB
- Emanuelsson, Ingemar, Persson, Bengt & Rosenqvist, Jerry (2001). *Forskning inom det specialpedagogiska området: en kunskapsöversikt*. Stockholm: Skolverket.
- Evenshaug, Oddbjörn & Hallen, Dag (2001). *Barn- och ungdomspsykologi*. Lund: Studentlitteratur AB
- Fischbein Siv & Österberg, Olle (2003). *Mötet med alla barn – ett specialpedagogiskt perspektiv*. Stockholm: Gothia.
- Folkman, Marie-Louise (1998). *Utagerande och inåtvända barn, det pedagogiska samspelets möjligheter i förskolan*. Hässelby: Runa Förlag AB
- Green, W. Ross, (2003). *Explosiva barn*. Stockholm: Cura bokförlag AB.
- Gustafsson, Lars H (2009). *Elevhälsa börjar I klassrummet*. Lund: Studentlitteratur
- Hejlskov Elvén, Bo (2009). *Problemskapande beteende vid utvecklingsmässiga funktionshinder*. Lund: Studentlitteratur AB
- Jonstoj, Tove & Tolgraven, Åsa (2001). *Hundra sätt att tänka*. Stockholm: Utbildningsradion
- Juul, Jesper & Jensen, Helle (2003). *Relationskompetens i pedagogernas värld*. Stockholm: Runa Förlag
- Kennedy, Birgitta (1999). *Glasfåglar i molnen*. Stockholm: HLS Förlag

- Kvale, Steinar & Brinkmann, Svend (2009). *Den kvalitativa forskningsintervjun*. Lund: Studentlitteratur AB
- Larsson-Swärd, Gunnel (1999). *Åtgärdsprogram för barn med behov av särskilt stöd*. Lund: Studentlitteratur AB
- Lenz Taguchi, Hillevi & Ann Åberg (2005). *Lyssnandets pedagogik*. Stockholm: Liber AB
- Linder, Anne & Breinhild Mortensen, Stina (2008). *Glädjens pedagogik*. Lund: Studentlitteratur AB
- Lutz, Kristian (2009). *Kategoriseringar av barn i förskoleåldern – Styrning & administrativa processer*. (Malmö studies in educational research no. 44). Malmö: Lärarutbildningen, Malmö Högskola
- Markström, Ann-Marie (2005). *Förskolan som normaliseringspraktik, en etnografisk studie*. Linköping: Uni-tryck
- Nordin-Hultman, Elisabet (2005). *Pedagogiska miljöer och barns subjektskapande*. Stockholm: Liber förlag
- Normell, Margareta (2004). *Pedagogens inre rum*. Lund: Studentlitteratur AB
- Persson, Bengt (2001). *Elevers olikheter*. Stockholm: Liber AB
- Rubinstein Reich, Lena (1996). *Samling i förskolan*. Lund: Studentlitteratur AB
- Skolverket (1998). *Läroplan för förskolan (Lpfö 98)*. Stockholm: Skolverket
- Skolverket (1999). *Överenskommet*. Stockholm: Skolverket
- Skolverket (2004). *Förskola i brytningstid*. Stockholm: Skolverket
- Skolverket (2008). *Tio år efter förskolereformen: nationell utvärdering av förskolan. Rapport 318*. Stockholm: Skolverket.
- Socialstyrelsen (2010). *Barn som utmanar*. Stockholm: Socialstyrelsen
- SOU 2004/05:11 *Kvalitet i förskolan*. Stockholm: Utbildningsdepartementet
- Stukát, Staffan (2005). *Att skriva examensarbete inom utbildningsvetenskap*. Lund: Studentlitteratur AB
- Thurén, Torsten (2006). *Vetenskapsteori för nybörjare*. Stockholm: Liber AB
- Trost, Jan (2010). *Kvalitativa intervjuer*. Lund: Studentlitteratur AB
- Wallin, Karin (2003). *Pedagogiska kullerbyttor*. Stockholm: HLS Förlag
- Vernersson, Inga-Lill (2002). *Specialpedagogik i ett inkluderande perspektiv*. Lund: Studentlitteratur AB

Vetenskapsrådet (2002). *Forskningsetiska principer inom humanistisk-samhällsvetenskaplig forskning*. Vetenskapsrådet, 2002

Elektroniska referenser:

Skolverket: BRUK. Tillgänglig 2011-02-20

<http://www.skolverket.se/sb/d/2173>

<http://www.skolverket.se/sb/d/2381>

<http://www.skolverket.se/sb/d/2381/a/13132>

www.skolverket.se/BRUK

Skolverket (2005): *Handikapp i skolan*. Tillgänglig 2011-04-18

<http://www.skolverket.se/sb/d/193/url/0068007400740070003a002f002f0077007700770034002e0073006b006f006c007600650072006b00650074002e00730065003a0038003000380030002f00770074007000750062002f00770073002f0073006b006f006c0062006f006b002f0077007000750062006500780074002f0074007200790063006b00730061006b002f005200650063006f00720064003f006b003d0031003500330030/target/Record%3Fk%3D1530>

Bilaga 1

Intervjuguide - frågeområde

- Utbildning, tid och erfarenhet inom förskolan.
- Tankar kring barn som utmanar, eventuell erfarenhet av det.
- Lösningar, resurser och åtgärder.
- Uppföljning.

Bilaga 2

Direkta frågor som ibland användes under intervjuens gång

- Vad har du för erfarenhet av barn som ibland pockar på negativ uppmärksamhet?
- Vilka förhållningssätt och kunskaper behövs för att pedagoger på bästa sätt ska kunna möta barn som utmanar?
- På vilka sätt tror du pedagogens bemötande påverkar barnets beteende?
- När bedömer du att det behövs stöd och hjälp från specialpedagog?
- Finns det utrymme i verksamheten att gå utanför ramarna?
- Vilka andra faktorer har betydelse?